

В. ЛЕВКУЛИЧ

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РІВНОСТІ У МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

В умовах кардинальних змін, що відбуваються у різних сферах суспільного життя – економіці, політиці, культурі – Україна переживає складний і відповідальний період своєї історії як держави, в якій відбувається процес переосмислення та утвердження провідних принципів, що лежать в основі її розбудови, як правової, соціальної та демократичної. Саме в умовах перехідного періоду, масштабних соціально-економічних та державно-правових реформ соціальна рівність набуває особливого звучання. Адже в результаті переходу від минулої соціально-політичної системи та побудови нової, незалежної країни рівень і якість життя українського народу не тільки не покращилася, а навпаки, внаслідок невдало проведених реформ, як духовно, так і матеріально дуже багато людей збідніло. Зросла маса соціальних аутсайдерів, яким не може належним чином допомогти держава і не допомагають заможні верстви.

У зв'язку з цим актуальним є теоретичне дослідження ролі рівності у вирішенні нагальних проблем розвитку нашої державності, подоланні кризового стану сучасного суспільства.

Дослідження соціальної рівності набуває особливого значення у зв'язку з тим, що відбувається процес становлення демократичної, соціально-правової держави, у якій соціальний захист та соціально-економічні права не тільки декларуються, а й реально гарантуються правом та забезпечуються з боку державних інститутів.

Але, попри свою актуальність, враховуючи ті перехідні процеси, що відбуваються в українському суспільстві, проблема соціальної рівності залишилася поза увагою багатьох науково-теоретичних досліджень, що присвячені аналізу сучасних проблем української держави. Що не можна сказати про проблему соціальної справедливості, якій за роки незалежності України присвячено декілька досліджень, у тому числі дисертаційних [2; 7; 17; 23]. Натомість, у

радянський період проблемі соціальної рівності як і соціальній справедливості приділялося значно більше уваги [3; 4; 6; 9; 21].

Але сьогодні ці наукові напрацювання потребують нового підходу: звільнення дослідження від класових та партійних нашарувань, ідеологічних збочень та ярликів, наукового переосмислення проблеми на засадах гуманізму та загальнолюдських цінностей, у контексті демократизації суспільства та сучасних соціально орієнтованих ринкових реформ.

Невирішеною залишається і проблема дослідження соціальної рівності як визначального державобудівничого принципу, її методологічна роль у формуванні соціально-правової держави в умовах перехідного періоду, демократизації суспільного життя та глибоких соціально-економічних реформ.

Але перш ніж перейти до розгляду цих питань необхідно з'ясувати, що таке перехідний період і як його слід розуміти.

З точки зору сучасної теорії систем, які розвиваються [10] перехідний період чи, точніше сказати, перехідне суспільство – це нестійка, нелінійна система, яка має у своїй структурі різні стаціонарні стани, що відповідають різним можливим законам поведінки цієї системи. В ньому постійно виникають альтернативи розвитку, що існують “потенційно” поза простором і часом, але можуть бути реалізовані в інших умовах. Можливими є і стаціонарні нестійкі стани, критичні ситуації нестабільності, коли слабкі впливи можуть привести до “неадекватних”, масштабних сильних реакцій, до втрати контролю над системою. Тому управління перехідним суспільством потребує неабиякого вміння та зусиль з боку влади, яка часто не виправдовує сподівання народу.

Всі ознаки перехідного стану притаманні і українському суспільству, яке, ставши на шлях модернізації суспільних відносин, переживає трансформаційні процеси у різних сферах соціального буття. Маючи можливість проаналізувати велику кількість змін, що відбувалися в Україні у часи переходу від адміністративно-командних методів господарювання до зародження ринкових відносин, появи нових суспільних цінностей і модернізаційних орієнтирів, ми можемо оцінювати ефективність, здобутки і невдачі проведених реформ. Соціально-економічні та політико-правові зміни, які відчуло на собі українське суспільство, призвели до виникнення двох протилежних поглядів на пріоритетні цінності та життєві орієнтації: соціокультурна інертність масової свідомості, що переважно зорієнтована на соціальний захист населення з боку держави і пануюча впевненість населення в “тіньовому”, нетрудовому походженні будь-яких доходів, пов'язаних з існуванням ринкової економіки. Настрої населення різко розділилися: від повного незадоволення існуючою економічною політикою, ринковою орієнтацією до готовності певних прошарків населення підтримувати демократичні перетворення та боротися за перехід до ринку, створення соціально орієнтованої економіки.

З початком розпаду радянської держави настав період, коли соціальну рівність певний час розглядали як “пережиток соціалізму”, що суперечить ліберально-демократичній та ринковій орієнтації розвитку суспільства. Натомість, поширювалася думка ніби провідним принципом життєдіяльності є невтручання держави у розподільчі процеси. Вважалося, що в умовах ринкової економіки немає місця (або вкрай обмежене поле) для використання принципу соціальної рівності.

Виходячи з специфічної ситуації становлення українського суспільства і попиту на створення нової модернізаційної моделі його розвитку, постає питання не про усунення принципу соціальної рівності, а, навпаки, необхідно розглядати його як одного з базових державобудівничих принципів, що відповідає сучасним вимогам демократичного суспільства, розбудові соціально орієнтованої економіки. У зв'язку з цим українське суспільство, що перебуває на перехідному етапі свого розвитку, потребує нової концепції соціальної рівності, адже сучасні реалії українського буття вимагають по новому поглянути на можливість використання принципу рівності у якості регулятора суспільних відносин. У цьому контексті важливе значення має вивчення та впровадження в життя національних та ефективних ідей в рамках синтезу різних соціально-політичних моделей розвитку суспільства, що були взяті на озброєння іншими державами у певні перехідні періоди свого становлення. Але до цієї проблеми необхідно підходити дуже зважено, адже досвід підказує, що не можна сліпо копіювати чужі досягнення не враховуючи

власні потреби та ті специфічні умови, в яких перебуває країна, яка стала на шлях незалежності і будівництва власної держави. Відомий український вчений М.І.Михальченко, розглядаючи соціально-філософські концепції трансформації і модернізації України, зазначає, що успіху досягли ті держави, які “значною мірою спиралися на власну економічну специфіку, історичні традиції, генетичні корені, культуру, не ігноруючи світовий досвід” [13, 121]. На жаль, нашому суспільству “... нав’язуються теорії переважно консервативного змісту, автори яких зводять до мінімуму соціальну роль держави” [1, 6], теорії неприйнятні в сучасному світі навіть для традиційного ліберального суспільства.

Ми не можемо не враховувати і певні здобутки досвіду нашого соціалістичного минулого у вирішенні соціальних проблем, соціального захисту населення і т.д. Але суспільство повинно мати власну модернізаційну модель, в якій принцип рівності має посідати чільне місце. Адже високий рівень рівності у суспільстві – це практично одна з небагатьох гарантій, що дає можливість не тільки виживати, а й розвиватися демократії. Він також є необхідною передумовою довіри до влади, віри у те, що вона служить всьому народу, а не окремим привілейованим обраним групам. Без довіри до влади, як свідчить світовий досвід, населення на підтримує радикальних реформ. Воно не вірить у те, що труднощі та катаклізми є невідворотними, тимчасовими і справедливо розподілені в суспільстві, і, відповідно, не бажає їх терпіти.

Бідність як соціальне явище сьогодні є одним із найважливіших чинників соціально-політичної напруги в суспільстві. Низький рівень життя та соціальної захищеності значних верств населення може загрожувати національній безпеці України. Тому, бідність це – одна з найскладніших суспільних проблем, яка не лише викликає дослідницьку зацікавленість, а й вимагає практичних зусиль щодо її зменшення. Роботи сучасних соціологів й економістів демонструють неабияку різноманітність теорій, концепцій і методик вимірювання бідності. Тому поняття “бідність” може бути застосоване до широкого спектра соціально-економічних ситуацій; при цьому, залишаючись інтуїтивно зрозумілим, воно втрачає свою наукову визначеність. До того ж, дослідження бідності у вітчизняній науці ускладнюється тривалим вилученням цього явища зі сфери наукової та суспільної уваги, про що свідчить нестача науково обґрунтованих концепцій та бази емпіричних даних для порівнянь і розвитку вітчизняної аналітичної та методичної традиції вивчення бідності. Лише останніми роками в Україні з’явилися роботи, що містять результати стосовно деяких аспектів проблем бідності [11; 12; 15; 22].

Складність цієї проблеми полягає у тому, що дуже важко з’ясувати її зміст та межу, адже у кожної людини як і в будь-якої соціальної групи чи класу можуть бути власні уявлення про бідність як і про ту ж соціальну рівність чи соціальну справедливість. Тим не менш існують такі види бідності як абсолютна, відносна і суб’єктивна.

Під абсолютною бідністю часто розуміють недостатність основних необхідних умов для задоволення фізіологічних та соціальних потреб – харчування, житло і т.д.

Багато дослідників стверджують, що вивчення тільки абсолютної бідності суттєво знижує гостроту проблеми для людей, чия повноцінна участь у громадському житті відчутно обмежується браком матеріальних ресурсів. Тому картина бідності має подаватися краще у відносних, аніж абсолютних поняттях, тобто не одним лише співвідношенням рівня життя людей з деяким абсолютним нормативом або зразком споживання, а й з обліком міри нерівності в розподілі добробуту в суспільстві.

У цьому разі бідність розглядається як відсутність доходу і ресурсів, необхідних для підтримання життєвих стандартів, які в межах даної культури вважаються нормальними і гідними. Вивчення відносної бідності дає змогу досліджувати ті категорії населення, чий доходи і споживання значно нижчі за середній рівень для даного суспільства загалом.

Якщо порівнювати абсолютну бідність з відносною, то кінцева мета першої полягає у цілковитому її подоланні шляхом поєднання мінімальних соціальних гарантій і створення умов, за яких бідні матимуть змогу самостійно забезпечувати себе. Також соціальна захищеність населення від абсолютної бідності істотно залежить від зростання національного багатства й удосконалення механізмів цілеспрямованої соціальної допомоги. На противагу цьому, скорочення відносної

бідності полягає у створенні механізмів запобігання надмірній нерівності переважно через перерозподіл ресурсів. При вивченні відносної бідності реальний розподіл добробуту порівнюється з ідеальною ситуацією загальної бідності, що, втім, не може бути політичною метою (принаймні, дотеперішні спроби домогтися одночасно рівності та справедливості виявилися не досить вдалими). Постає слушне питання: яка частка відносної бідності в суспільстві є оптимальною, такою, що не зводить нанівець стимули соціально-економічної активності? До того ж, надмірне заохочення скороченням відносної бідності особливо в країнах із недостатньо розвинутою або кризовою економікою, може лише загострити проблему бідності, бо збільшиться кількість бідних в абсолютному значенні. Таким чином, існує небезпека підміни мети боротьби з бідністю спробами обмежити нерівність доходів [8, 310-311].

Щодо суб'єктивної бідності, то вона привертає дедалі більшу увагу дослідників [5; 18], оскільки ґрунтується на вивченні ставлення до оцінок матеріального становища не експертами, а безпосередньо громадянами. Реальне відчуття бідності в індивідів або соціальних груп зумовлює не лише співвідношення рівня життя з деякими абсолютними показниками, воно скоріше є результатом порівняння своїх можливостей у задоволенні потреб із забезпеченістю і зразками рівнів споживання інших людей або зі своїм власним становищем у минулому. Порівняння власного економічного статусу зі статусом референтних або близьких за становищем груп не завжди чітко усвідомлюються, але виявляється в загальній тональності суспільних настроїв і соціальному самопочутті. Важливу роль у процесі порівняння відіграють соціальні уявлення про справедливий розподіл благ та послуг. Якщо в суспільстві є люди, котрі вважають свій життєвий рівень необґрунтовано низьким, вони почуватимуться й поводитимуться подібно до доходів і рівня споживання. Таким чином, сприйняття й інтерпретація матеріального становища значною мірою визначаються не реальним станом речей, а домаганнями, сподіваннями і, навіть, стереотипами, поширеними у суспільній свідомості. У цьому сенсі доречно говорити про суб'єктивну бідність.

У нашій державі бідність здебільшого асоціюється з порушенням соціальної справедливості у сфері перерозподілу матеріальних і духовних благ. Таке ставлення сьогодні є характерним для багатьох верств населення. Розшарування в доходах населення постійно зростає, що може призвести до негативних наслідків, до непокори та нової "експропріації".

Сьогодні в Україні економічні й соціальні передумови для незадоволення дійсно є. Як може населення країни існувати за умов, коли сукупний доход на одного члена сім'ї у багатьох сім'ях (як відомо з статистичних даних) не перевищує рівень, еквівалентний одному долару США (5 грн. 50 коп.) на день? Адже за міжнародними оцінками та нормативами межею крайньої злиденності вважається саме такий рівень доходів: для країн Латинської Америки визначається межа 2 дол.; для країн Східної Європи і СНД 4 дол.; для економічно розвинених країн прийнято використовувати межу бідності 14,40 дол. Надзвичайно тривожний симптом – висока частка бідних серед працюючого населення, бо наявність роботи не застраховує від бідності: 78% бідних – це ті, в яких усі в сім'ї працюють [19, 182].

Ще одним свідченням того, що соціально-економічні перетворення в пострадянській Україні багато в чому здійснювалися безсистемно і непослідовно є те, що протягом 1994 – 1998 рр., як свідчать соціологічні опитування, питома вага людей, які відносять себе до середнього класу ("до людей середнього достатку за рівнем матеріальної забезпеченості"), зменшилася від половини (51%) до менш ніж третини (31%) населення, тоді як частка людей, які вважають себе малозабезпеченими, зросла з половини до двох третин населення [16, 24]. Такий стан соціальної структури засвідчує, що орієнтування переважно на відносно небагаточисельну групу економічно активних членів суспільства, котрі розглядаються в якості рушійної сили реформ є не зовсім виправданою. Якщо проаналізувати перші кроки реформування українського суспільства та порівняти їх з перехідними станами інших країн, що перебували в подібних умовах становлення і розвитку, то це дасть нам підстави стверджувати, що держава, яка втратила контроль над змінами в соціальній структурі, не може претендувати на відносно швидке і безболісне подолання кризових явищ, що супроводжують її на шляху власної модернізації. Суспільство, яке втрачає середній клас, втрачає і власний потенціал якісно-динамічних перетворень, направлених на подолання дефіциту

рівності та справедливості у суспільних відносинах. Адже очевидним є той факт, що рушійною силою модернізації суспільства може стати тільки сильний багаточисленний середній клас, який би забезпечував не тільки політичну підтримку, але, перш за все, – економічне зростання, економічну ефективність реформ. Отже, в результаті недолугих соціально-економічних перетворень постає питання не про посилення та покращення якості життя існуючого середнього класу (хоч і не такого як скажімо у високо економічно розвинутих соціально-орієнтованих державах), а про відновлення втрачених позицій, що вимагає докладання чималих зусиль, а основне дорогоцінного часу, якого завжди не вистачає.

Нами вже відзначалося, що концепція різкого обвального зменшення ролі держави в процесі реформування постсоціалістичного суспільства, звуження її тільки до вироблення “правил гри” виявилася помилковою. Це призвело до того, що в суспільстві відбулося величезне розшарування у доходах: з одного боку, сформувався новий, дуже невеликий прошарок дуже заможного населення, що намагається діяти поза межами правового поля (“нові українці”); а з іншого з’явилася величезна маса знедоленого населення, яке знаходиться на межі фізіологічного виживання.

Стає зрозумілим, що створене суспільство нерівних можливостей, це занадто висока ціна, яку платить і ще довго платитиме наше суспільство. Знехтувавши принципом соціальної рівності, ми не побачили в ньому потенційно закладену можливість створювати передумови для розвитку стабільно-ефективної і соціально-орієнтованої економіки, в якій домінує сильний соціально і політично активний та прогнозований середній клас, що здатний вступати гарантом побудови справжньої соціально-правової демократичної держави, в якій існує не формальна, законодавчо задекларована рівність можливостей, а фактична.

Отже, щоб остаточно не втратити перспективи ефективної модернізації вже існуючих, але на жаль не зовсім прийнятних для переважної більшості українського соціуму суспільних відносин, необхідно переглянути можливість використання теперішньої моделі розвитку економіки, яка виявилася абсолютно негуманною та нежиттєздатною в складних умовах постсоціалістичних перехідних процесів. Наявний досвід, а саме ріст соціальної нерівності, нас переконує в тому, що концепція розвитку, яка заснована на запереченні серйозного державного втручання в економіку, скорочення соціальної функції, абсолютизація приватної власності, є винятково неприйнятною. Тому постає питання про запровадження такої моделі ринкової економіки, яка б дала можливість не лише припинити подальше розшарування суспільства, а й побудувати реальні умови подолання вже існуючих соціальних нерівностей. Необхідно створити відносно рівні стартові можливості всім членам суспільства через систему виховання, освіти, соціальної підтримки; перехід від політичного та правового до соціального рівноправ’я громадян; потрібно забезпечити силами державних і суспільних інститутів прийнятний рівень життя для малозабезпечених та знедолених прошарків населення, які не мають можливості самостійно задовольнити свої потреби, підтримувати рівень життя, гідний людини. Але для цього необхідно змінити соціальну політику, а точніше економіку, бо як вважає М.І.Михальченко: “Одна з головних функцій економічної політики - забезпечити сильну соціальну політику” [13, 106]. Дійсно, продовжуючи цю тему, необхідно з’ясувати, що собою являє соціальна політика, її завдання, функції та труднощі, які постійно її супроводжують.

Так, головне завдання соціальної політики – полягає у створенні умов для підвищення матеріальних, інтелектуальних і культурних стандартів життя. А це можна зробити тільки за ефективного розвитку економіки.

Соціальна політика повинна: 1) стимулювати різні види економічної діяльності; 2) створювати об’єктивні, соціально-економічні передумови для збереження стабільності в суспільстві, зменшувати дефіцит соціальної рівності, а існуючу соціальну стратифікацію допомагати сприймати як справедливу, “природну”; 3) формувати соціально – економічні умови для збереження і розвитку “людського потенціалу”, забезпечувати для всіх соціальних груп необхідний рівень життя, доступність до медичного обслуговування, освіти і культурних цінностей.

Гармонія, збалансованість цих функцій ніколи не досягалася автоматично. Стихійний, нерегульований соціальний процес сьогодні так само, як і дві тисячі років назад, проходить, можна сказати, “згідно закону Матфія” (“всякому имеющему дастся и приумножится, а у не имеющего отнимется и то, что имеет” (Матфея 25:29)). Сучасні соціальні механізми, через які реалізується дане положення, так звані накопичувальні переваги – приватна власність, соціальний статус, освіта, соціальні зв’язки і т.д. – діють саме таким чином. Якщо результати їх діяльності не корегувати, то нерівність можливостей може посилитися настільки, що це позначиться як на збереженні соціальної стабільності і людського потенціалу, так і на якісному розвитку суспільства у всіх сферах його життя.

Тому здійснення ефективної соціальної політики повинно стати одним з пріоритетних завдань будь-якої влади, яка служить інтересам всього народу. Однак, враховуючи стан соціальної структури українського суспільства, таке завдання буде дуже складно реалізувати. Адже в Україні сформувалися передумови, так званої, хронічної “спадкоємної” бідності – діти бідних сімей приречені на таке ж бідкування у дорослому житті, бо вони не мають можливості належним чином задовольнити необхідні потреби своїх нащадків, і тому ті теж будуть бідними. Отже, сьогодні бідність загрожує перетворитися і на проблему майбутнього.

Тому завдання соціальної політики в модернізуючому суспільстві – зрівняти можливості, розширити коло людей, які мають дійсно рівні соціально-економічні шанси. Потрібно перейти від політичних гасел і декларацій до реальних кроків у створенні рівних умов для всіх громадян. Натомість зміни, що відбулися в 90-х роках, є абсолютно неприпустимими з точки зору вирівнювання шансів. В таких нерівних умовах кожному надається право входити в нові економічні відносини зі свого місця у старій соціальній структурі, тобто завідомо нерівного “старту”.

Саме цим можна пояснити зафіксований в багатьох дослідженнях факт, що ставлення до реформ залежить від сьогоднішнього становища людини – негативне ставлення є наслідком низького соціального статусу, невисокої освіти і кваліфікації, низьких доходів і т.д. В умовах динамічного перехідного суспільства наявне соціальне становище сприймається людиною перш за все як стартове, початкове, тобто таке, що визначає її соціальні перспективи в новому, формуючомуся суспільстві. Тому ставлення до соціально-економічних перетворень у людей з відносно низьким статусом в значній мірі визначається тим, наскільки цей статус (бідність, невисока освіта, промислово відсталі регіони і т.д.) погіршує соціальну перспективу їх самих і їхніх дітей. І тут вирішальну роль повинна відігравати соціальна політика в сфері освіти, культури і охорони здоров’я, зайнятості, підготовки і перепідготовки кадрів, системи податків, кредитування, індексації заробітної плати і заощаджень і т.д.

Якщо не враховувати всі ці обставини, то майнова диференціація, масова бідність обов’язково буде прогресувати. І щоб її зупинити, потрібно цілеспрямовано проводити політику створення фактичної рівності можливостей, а не формальної.

Реалії життя показали, що політика постійного “латання дірок”, яких з’являлося чим раз більше у нашій перехідній економіці, згубно відбивалася на соціальних процесах. Очевидно, що така політика була приречена на провал. Натомість, специфічне “перехідне” суспільство потребує системності, послідовності та зваженості в підходах соціальної реконструкції. Адже це єдиний шлях збереження стратегічної направленості в соціальній політиці.

В цьому контексті дуже важливий досвід тих країн, які переживали подібні економічні та соціальні процеси, коли стрімко падав рівень життя, зростала соціальна нерівність, і хронічно не вистачало ресурсів. Світовий досвід модернізаційних процесів вивчався багатьма західними дослідниками [24; 25; 26; 27]. Вони відмічають, що під впливом цих факторів узагальнений прогноз соціально-політичних змін такий: елітарні демократії і недемократії, які мають дуже сильну, дуже багату і владну еліту скоріше за все перетворяться в егалітарні, тобто такі, що проголошують рівність недемократії; егалітарні демократії виживуть, і залишаться такими й надалі, якщо в них з’явиться лідер з винятковою харизмою – винятковою здатністю впливати на людей. Інакше вони так само перетворяться в егалітарні недемократії.

Аналізуючи порівняльну роль таких характеристик суспільства, як його централізація, демократизм, регресивність, рівність, інтеграція, законність і конфліктність дослідники прийшли до думки, що ключовим, вирішальним фактором є ступінь рівності – нерівності, тобто соціальна і економічна стратифікація, диференціація суспільства, в тому числі ступінь нерівності в розподілі доходів, багатства, власності, прав і контролю над капіталом [25, 59-70]. Саме стан нерівності буде визначати і ступінь зрушення демократії до недемократії, і ступінь відповідальності політичної еліти за недемократію.

Отже, сьогодні не можна ігнорувати регулятивну функцію соціальної рівності, а необхідно продовжувати вивчати цей феномен засобами філософії та інших наук, які аналізують регулятивні механізми держави і громадянського суспільства. Оцінюючи життєдіяльність і реальні перспективи різних соціально-політичних концепцій, що можуть бути взяті в якості методологічної основи для побудови суспільства з гідним рівнем життя, де створені максимально рівні можливості реалізації потенціалу кожної людини необхідно зазначити, що модель правової держави не може претендувати на таку роль. Бо, гарантуючи правову рівність своїм громадянам, їх рівність перед законом, базуючи цю вимогу на визнанні невідчужуваності від людини її природних прав і свобод, у тому числі свободи набуття і володіння власністю, правова держава не завжди і не всім може забезпечити такі права і свободи. Досвід України підтверджує, що для багатьох принцип правової рівності залишається пустою фразою, тобто абсолютно формальним і не дієвим на практиці.

Саме через неспроможність правової держави вирішувати проблеми соціального захисту громадян, невдалі спроби захистити народ від злиднів та забезпечити високий життєвий рівень, а також встановити в суспільстві справедливу соціальну рівність призвели до появи теорії і практики соціальної держави.

Соціальна держава виникла на потребу громадянського суспільства та завдяки посиленню соціальної спрямованості в діяльності сучасної держави, що стало конструктивною відповіддю на критику недоліків правової держави ліберального типу, яка, як і радянська держава, виявилася неспроможною захистити соціально-економічні права людини.

Поняття “соціальна держава” вперше сформулював німецький мислитель Лоренц фон Штейн у 1850 році [14, 48], який вважав, що ідея держави полягає у відновленні рівності та свободи, в піднятті рівня життя бідних та знедолених класів до рівня багатих і сильних, що держава повинна сприяти економічному і суспільному прогресу усіх його членів, тому що розвиток одного є умовою і наслідком розвитку іншого і в цьому розумінні ми можемо говорити про соціальну державу.

Сьогодні концепція “соціальної держави” активно впроваджується у життя економічно високорозвиненими державами. Зокрема, найбільш вдало реалізували її положення на практиці такі країни як Норвегія, Данія, Швеція. Саме їхній досвід може послужити Україні прикладом вирівнювання стартових можливостей людини, що створить умови для руху в напрямку соціально-правової демократичної держави. Хоч Конституція України проголосила (ст. 1), що Україна вже сьогодні є демократичною, правовою, соціальною державою, однак, одного лише декларування недостатньо. Потрібно створити відповідні умови, розробити реальні механізми, щоб держава не тільки проголошувала і законодавчо закріплювала ці високі та гуманні принципи, а й наповнювала їх реальним змістом. Через те, що українське суспільство відчуває гострий дефіцит рівності у різних сферах свого життя воно не може скористатися і більшістю з тих прав, які нібито гарантуються йому Конституцією. Отже, в умовах величезного розшарування у доходах, поглиблення майнової нерівності, юридична рівність у правах або так звана формальна рівність можливостей в рамках концепції правової держави виявилася абсолютно недієвою. Тому, не відмовляючись від тих правових надбань, які вже існують, необхідно активно використовувати в якості суспільного орієнтиру модель “соціальної держави” або точніше “соціально-правової”, яка головним своїм завданням повинна ставити побудову суспільства, кожний громадянин якого має максимально сприятливі умови та можливості для реалізації своїх прав на гідний рівень життя. Як слушно зауважив український вчений О.В.Скрипнюк, вирішуючи завдання розбудови власної соціальної держави, ми не повинні шукати суперечності між принципом правової рівності та

справедливості, між правовою та соціальною державами, а зосередити увагу на розробці конструктивної доктрини соціально-правової держави [20, 24-28].

Соціально-правова держава повинна орієнтуватися на вирівнювання становища людини, хоч реально гарантувати може лише юридичну, а не фактичну рівність. Але активне сприяння з боку держави розвитку суспільства саме в такому напрямі є головним змістом її діяльності. Політика соціально-правової держави повинна спрямовуватися на перерозподіл національних ресурсів згідно потреб кожного громадянина з урахуванням його становища та соціального статусу. Такий перерозподіл між різними прошарками населення здійснюється за допомогою доцільної і ефективної системи податків, державного бюджету, фінансування соціальних програм, які, в свою чергу, повинні відповідати демократичним вимогам, ринковим реформам, принципам соціальної справедливості і сприяти подоланню в суспільстві, як зрівнялівки, так і величезного розриву в доходах різних верств населення.

Важливими чинниками, що сприяють вирівнюванню доходів та поліпшенню соціального захисту населення, є висока зайнятість та забезпечення всім громадянам рівного права на освіту, охорону здоров'я тощо.

При цьому необхідно зважити на те, щоб програми соціальної допомоги не стимулювали утриманство, втрату інтересу до продуктивної праці. Потрібно, щоб соціальні витрати, що гарантують безкоштовні послуги і забезпечують всім доступність до їх споживання мали адресне призначення, тобто ними користувалися виключно нужденні прошарки населення. В цьому контексті недопустимим є розростання бюрократичного апарату розподільників. Тому соціально-правова держава повинна уникати як хронічного утриманства громадян, які не бажають працювати, так і байдужості до долі людей бідних, соціально незахищених. Головна мета її регулюючої діяльності полягає не в боротьбі з багатством, а в недопущенні бідності.

Звичайно, Україна поки що не може взяти на себе в повному обсязі ті соціальні обов'язки, які виконуються розвиненими державами (Швеція, Данія, Австрія). Надто складна ситуація в економіці, повільно відбувалися якісні соціально-економічні та державно-правові реформи, і нецивілізовано пройшла структуризація суспільства, що призвело до його надмірно різкої поляризації на дуже багатих та дуже бідних. Тому нашій державі ще треба пройти складний і довгий шлях соціально-ринкових перетворень, але мета має бути чітко визначена, а саме досягти рівності громадян у багатстві, а не в бідності.

1. Бабкін В. Д. Соціальна держава та захист прав людини // Правова держава. – 1998. – Вип. 9. – С. 3-11.
2. Верещак Л. І. Феномен справедливості у контексті соціальної комунікації: Автореф. дис. канд. філос. наук. – О., 2002. – 21 с.
3. Ветик Р. Ю. Методологические проблемы концепции социальной справедливости: Автореф. дис. канд. филос. наук. – Рига, 1988. – 16 с.
4. Гайворонюк Н. В. Философское понимание социальной справедливости: Автореф. дис. канд. филос. наук. – Львов, 1990. – 17 с.
5. Заславская Т. И. Реальные доходы россиян через призму социальных оценок // Общество и экономика. – 1994. – № 3-4. – С. 50-75.
6. Кашников Б. Н. Справедливость как нравственная проблема социалистических распределительных отношений: Автореф. дис. канд. филос. наук. М., 1986. – 24 с.
7. Коломієць О. Г. Ідея справедливості як інструмент соціальної політики: Автореф. дис. канд. філос. наук. – О., 2003. – 20 с.
8. Корнієнко В. Еволюція політичного ідеалу (від плюралізму до синтезуючої єдності). – Вінниця: Універсум-Вінниця, 1999. – 430 с.
9. Корчагина Е. П. Социалистическая социальная справедливость: сущность и основные пути утверждения: Автореф. дис. канд. филос. наук. – М., 1987. – 24 с.
10. Костюк В. Н. Изменяющиеся системы. – М.: Наука, 1993. – 347 с.

11. Макаренко В. А. Бідність та її вплив на формування субкультури // Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Вісник. – Х., 2000. – Вип. 489: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – С. 213-215.
12. Маковецький А. М. Бідність як соціальний феномен // Чернівецький ун-т. Науковий вісник. – Чернівці, 1998. – Вип. 35: Філософія. – С. 105-109.
13. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич: Відродження, 2004. – 488 с.
14. Михальченко М. И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? – К.: Институт социологии НАНУ, 2001. – 440 с.
15. Одинець В. Бідність: соціально-економічні та правові аспекти // Український фінансово-економічний інститут. Науковий вісник. – Ірпінь, 1999. - № 2 (5). – С. 78-82.
16. Паніна Н. В., Головаха Є. І. Тенденції розвитку Українського суспільства (1994-1998 рр.). Соціологічні показники (Таблиці, ілюстрації, коментар). – К.: Інститут соціології, 1999. – 152 с.
17. Перельгин И. А. Проблема многообразия критериев социальной справедливости (философско-методологический анализ). – Х.: Основа, 1995. –155 с.
18. Патракова А. Про механізм формування суб'єктивних оцінок добробуту // Наукові записки національного університету “Києво-Могилянська академія”. – 1999. – Т. 7. – С. 50-57.
19. Сіденко С. В. Соціальний вимір ринкової економіки. – К.: Видавничий центр Київський університет, 1999. – 248 с.
20. Скрипнюк О. В. Проблема соціальної держави в контексті концепції “державного мінімалізму” // Право України. – 2000. – №11. – с. 24-28.
21. Суханская Р. А. Диалектика становления и развития понятия социального равенства в истории общественной мысли: Автореф. дис. канд. филос. наук. – М., 1967. – 24 с.
22. Харченко Н. Різноманітність аспектів бідності: спроба соціального аналізу // Наукові записки національного університету “Києво-Могилянська академія”. – 1999. – Т. 7. – С. 38-49.
23. Хумуд Аль Сувейлан. Еволюція концепції справедливості у соціально-історичному пізнанні (соціально-філософський аспект): Автореф. дис. канд. філос. наук. – К., 2002. – 18 с.
24. Bornshier V., Ballmer – Cao Th. – H. Income inequality: a cross – national study of the relationships between MNC – penetration, dimensions of the power structure and income distribution // American sociological review. – 1979, V. 44. – №3. – p. 487-503.
25. Finsterbusch K. Consequences of increasing scarcity on affluent countries // Technological forecasting and social change. – 1983, V. 23. – №1. – p. 59-73.
26. Hewitt Ch. The effect of political democracy and social democracy on inequality in industrial societies // American sociological review. – 1977, V. 42. – №3. – p. 450-464.
27. Miller E. Income inequality, regime repressiveness and political violence // American sociological review. – 1985, V. 50. – №1. – p. 47-51.

SUMMARY

V. Levkulych. Role and importance of social equality in modernization of the state of Ukraine.

The methodological role of social equality in the conditions of modernization of Ukraine is researched in this article. The author suggested considering social equality as the guiding principle of building a social, lawful and democratic country.